

“La cultura valenciana és matriarcalista”. Estudis, fonts i suggeriments.

Benvolguts lectors,

Per desembre del 2010, passí pel despatx d'un valencià que havia viscut cinc anys en el nord de Xile en contacte amb la cultura colla en Atacama (la qual és matriarcalista) i, en un moment de la conversa que hi tinguérem, em digué ***“La cultura valenciana és matriarcal”*** (sic). Llavors, li demaní *“Com que és matriarcal?”* i em respongué: *“Sí. Mira: quan un home i una dona estan a punt d'eixir de casa, la dona diu al marit ‘Has agafat diners?’. Si n’ha agafat, fan camí. A més, quan ja són en el carrer, encara que els dos van junts i ell té la mà dreta lliure (amb què pot saludar, somrient), ella, amb la seua mà dreta, agafa el braç esquerre de l’home. La dona és qui mana”*.

Era un tema que, quan jo era jove, ja m’atreia, potser perquè, en el barri on visqué fins a trenta-huit anys (fins al 2009), es feia la festa de Sant Antoni, molt arraïlada, i les dones eren qui l’organitzaven, com anys arrere. Parle d’Aldaia, una vila de l’Horta de València. Elles hi porten la iniciativa; i el paper dels marits, si de cas, és de reforç en la desfilada de cavalls i d’altres animals. A banda, el del capellà, quasi quasi es limita a la missa i a la benedicció.

Afegiré que ***el tema del matriarcalisme no el redueix (com tampoc ho fan l’antropòloga Anna Boyé i l’estudiosa basca Mª Carmen Basterretxea) al fet que les dones siguen qui ocupen els càrrecs de màxima autoritat***, com molt bé capim en rondalles anteriors a 1932 (com ara, en les mallorquines que plasmà Antoni Ma. Alcover, nascut en 1862), ja que, sovint, es prima més que, qui fa de cap d’Estat o de la casa, siga una persona molt oberta, amb bona empatia, respectuosa amb els altres i amb bondat (açò, moltíssimes vegades), indistintament de l’edat. Això podria evocar-nos quan Rigoberta Menchú, en l’obra de l’etnòloga Elizabeth Burgos ***“Me llamo Rigoberta Menchú y así me nació la conciencia”*** (el qual llisqué en 1993, mentre estudiava Magisteri), indica que son pare feia de cap de colla en temes de lo que ací diríem fer d’home bo, però que qui menava era la mare i que les dones eren més atrevides.

Ben mirat, el matriarcalisme va unit a un alt sentiment de pertinença a la terra, detall que empiula amb una actitud vernacla favorable a la figura de la mare (i, de pas, a la Mare Terra) i que moltes valencianes (i açò val per a catalanes, per a dones de les Illes Balears i, com ara, per a la dona de l’Alguer, etc.) d’arrels valencianes de segona generació o més i nascudes abans de 1920, són qui **tenen la darrera paraula (això sí, ben lluny del tradicional “orden y mando” castellà)**. Sobre això, em resultà sucosa la tesi ***“Dones, cos i ecologia. Dona arbre”***, de Mariona Iribarren Nadal, del 2017 i

publicada per la Universitat de Girona, en què associa la dona amb l'arbre (la família actual i els ancestres i lloc on moltes vegades es feien pactes) i amb lo maternal.

I més: una sexualitat (i una religiositat) que lliga amb la natura, de què podem gaudir, si ens agrada l'art, per exemple, en pintures del noble català Miquel Torner de Semir (xiquets, marededéus, nudisme, erotisme, paisatges...), una educació en què escoltar els altres és molt important, amb un paper no precisament secundari de l'àvia (nosaltres diem *"Escolta..., volia fer-te una qüestió"*, en lloc de limitar-nos a oir, això és, a captar sons), dona (i autoritat moral) que suggereix, però que no obliga.

Agregarem que aquest matriarcalisme fou reflectit per la folklorista catalana Sara Llorens en el primer quart del segle XX (i que ha exposat Josefina Roma, en el llibre *"Rondallari de Pineda"*, del 2006), sense fer censures de lo políticament correcte o de caire religiós: com a mostra, una dona és qui salva l'home (res a veure amb la tradició romàntica del príncep blau castellà i de Sant Jordi)... També ho capireu en el llibre *"Sexe i cultura a Mallorca: el cançonero"*, de Gabriel Janer i Manila (publicat per Editorial Moll en 1979): àdhuc, la dona tria quan aprova que l'home li faci una penetració i, en altres casos, li exposa com haurà de ser l'acte sexual... i ell, al capdavant, li ho acull.

Continuem: podeu reportar-vos bé mitjançant el treball *"Cavallers de capa i capell, quantes estrelles hi ha en el cel? El cosmos femení en les rondalles tradicionals valencianes"*, de la valenciana Oreto Doménech Masiá (del 2022), bé a partir d'escrits de Bartomeu Mestre i Sureda (de Felanitx, 1952), bé de les més de quatre-centes rondalles plasmades per Antoni Ma. Alcover (1862-1932). També recorrent al pintor valencià Fernando Peiró Coronado (d'Alaquàs i fill adoptiu de Benicarló). I, si preferiu el folklore en general, alguna obra de José Antonio Carrégalo (sobre part de la Franja de Ponent). Altrament, en la web *"Malandia"* (<https://malandia.cat>), copsareu cultura tradicional i folklore en nexa amb els Sants de la Pedra (els quals tenen molta relació amb la deessa grega Demèter i amb el mitraisme), de què feu un estudi editat en el 2020 i no cal dir que poesia popular de catalans del segle XIX i de poetesses vernacles del nostre temps.

Aquestes fonts, i molts comentaris rebuts i més, permeten que captem un estil de vida i una cosmovisió semblants a molts Pobles matriarcalistes del món.

¡Tant de bo ho fruiu..., fins i tot, transmetent-ho als xiquets!

Lluís Barberà i Guillem

Mestre, historiador i folklorista

C/ Dr. Sabater Fornés, 16-2a
46970 Alaquàs (l'Horta de València)
flotant.43@gmail.com